

De nasjonale forskningsetiske komiteene
NESH
info@forskningsetikk.no

Dok. nummer 20/13968-3
Deres referanse:
Vår dato: 01.12.2020
Vår referanse: Mette Kammen

Innspill til NESH fra Universitetet i Sørøst-Norge

Vi viser til invitasjonen fra Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) om å gi innspill til revidert versjon av komiteens forskningsetiske retningslinjer. Vedlagt følger innspill fra Universitetet i Sørøst-Norge.

Vennlig hilsen

Thomas Slagsvold

Forskningsdirektør
Avdeling for forskning, innovasjon og internasjonalisering

Mette Kammen

Seniorrådgiver
Seksjon for forskning og innovasjon

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ikke håndskrevne signaturer.

2 vedlegg

Vedlegg:

Innspill til NESH fra Universitetet i Sørøst-Norge

Høringssvar NESH forskningsetiske retningslinjer fra forskergruppen EMAL ved USN

Innspill til NESH fra Universitetet i Sørøst-Norge –

Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora

Datert 1. desember 2020 og godkjent av forskningsdirektør Thomas Slagsvold.

Innledning

Innspillet fra Universitetet i Sørøst-Norge (USN) baserer seg delvis på innspill fra forskergrupper og delvis på innspill fra forskningsadministrasjonen ved USN. Vi har inkludert alle innspillene uten å forsøke å lage en omforent tilbakemelding fra USN.

Vi vurderer retningslinjene som generelt gode og konstruktive, med mange viktige dimensjoner innbakt. Det er en sterkt forbedret versjon sammenliknet med den foregående. Vi har valgt å både komme med innspill til justeringer og behov for utdypninger, og fremheve poeng vi synes det er viktig at står i den endelige versjonen. I tillegg har vi valgt å legge ved innspillet fra Forskergruppen «Embodied making and learning» (EMAL) i sin helhet. De har en overordnet og mer prinsipiell tilbakemelding på retningslinjene som vi ber NESH om å vurdere.

Vi har merket innspill med hvilket avsnitt de er en kommentar til, og har da regnet ingressen som står i kursiv i innledningen til hvert kapittel som avsnitt 1.

NESH inviterte spesielt til innspill på nye deler og punkter, og nedenfor følger en kommentar til noen av punktene som nevnes innledningsvis.

- *Utgangspunktet for forskningsetikken er samlet i en ny innledning om Grunnleggende forskningsetiske prinsipper, som gir en oversikt over forskningens normer og verdier, samt hvem som har ansvaret for forskningsetikken og hvem forskningen og forskere har forpliktelser overfor.*

- Vi savner første kapittel i de eksisterende retningslinjene om formålet med retningslinjene.
- Vi anbefaler at det tas en ny titt på innledning med tanke på struktur og for å unngå repetisjoner av de samme poengene flere steder. Se f.eks. kapittel «Avgrensning og virkeområde» og avsnitt tre hvor poenget med å presisere hva som er forskning og hva som er andre aktiviteter, gjentas flere ganger.

- *Formålet med NESHs retningslinjer er å fremheve forskningsetikken som grunnlag for etisk forsvarlig forskning. I den nye utgaven er derfor skillet mellom juss og etikk presisert. Juridiske spørsmål knyttet til personvern og vitenskapelig uredelighet flyttes bak i et appendiks.*

- Vi støtter denne redigeringen, og skulle gjerne også sett forslaget til denne teksten. Denne avgrensningen mellom juss og etikk er viktig å presisere og forklare på en lett tilgjengelig måte.

- *Del B) Forskningsdeltakerne er omskrevet for å fremheve det etiske samtykket til deltakelse i forskning og hva dette innebærer. Det er lagt vekt på at etisk samtykke er noe annet enn det*

juridiske samtykket ved behandling av personopplysninger. Her er det også et nytt punkt om 29) Fremtidige generasjoner.

- Vi syns ny tekst om det etiske samtykket var bra. Nytt punkt om «Fremtidige generasjoner» er viktig, men her savner vi en utdypning og konkretisering.

GRUNNLEGGENDE FORSKNINGSETISKE PRINSIPPER

Forskningens normer og verdier

- Vi savner en klarere definisjon av hva forskningsetikk er og syns innledning om forskningsetikk er bedre i de eksisterende retningslinjene.
- 4. avsnitt: Bra med poengtering av akademisk frihet og ytringsfrihet.

Ansvar for forskningsetikken

- 3 avsnitt: «Institusjonene skal ha etablerte rutiner og retningslinjer for behandling av *alle* typer forskningsetiske saker». Vi foreslår at dette punktet utdypes/ konkretiseres (hva menes med «alle» typer forskningsetiske saker?)
- Viktig å få fram behovet for løpende oppdatering av kunnskap og at aktiv og engasjert etisk refleksjon bør pågå uavlatelig i institusjonen, ikke bare blant enkeltpersoner som driver med forskning. Det bør også anbefales at institusjonene bør sikre «kort vei/nærhet» til de som kan gi råd om forskningsetiske utfordringer slik at det er lett for forskerne å være i dialog med institusjonen i hverdagen.

Avgrensning og virkeområde

- Her savner vi en beskrivelse av de ulike tilnærminger til etisk evaluering i det norske systemet og i EUs m.h.t. blant annet kravet til etisk forhåndsgodkjenning av prosjekter. Jf. [Statement on ethical evaluation in EU-projects \(general statement\)](#), utarbeidet av NESH.

A) FORSKERFELLESKAPET

2. Kollegiale forhold

- Vi forslår at begrepet «organisert skepsis» forklares nærmere. Ikke alle som kjenner like godt til dette begrepet.

3. Medforfatterskap

- Avsnitt 2, siste setning: Mangler et «som» i «så tidlig mulig»
- Det er bra å ha eksplisitte retningslinjer. Her kunne det med fordel vært presisert noe mer spesifikt knyttet til medforfatterskap for ph.d.-stipendiater som gjerne publiserer sammen med veileder og eller biveileder under forhold preget av makt og asymmetri. Hvem har det siste ordet når det gjelder å bestemme hvorvidt Vancouver-anbefalingene følges? Dette gjelder kanskje særlig i tilfeller der ph.d.-kandidaten er uenig i veilederes faktiske bidrag til artikkel og dermed medforfatterskap, men hvor veileder likevel insisterer på å stå som medforfatter. Altså en konflikt mellom ulik tolkning av Vancouver-kriteriene for medforfatterskap, jf. fenomenet æresforfatterskap. Det står om Veilederforholdet under A10, men anbefales problematisert også under A3

4. Vitenskapelig publisering

- Veldig bra at det poengteres dette med duplisering/ salamisering.

5. Habilitet

- Vi anbefaler å vurdere om kapittelet bør ha en annen overskrift en «Habilitet» som oppleves som en juridisk term først og fremst. Dette kapittelet handler vel om åpenhet om mulige interessekonflikter, personlige relasjoner etc. og kravet til objektivitet. Habilitetskrav er vel et slags minimumskrav for å sikre at normene etterlevs. Kanskje vil begrepet «Objektivitet» være en mer egnet overskrift?

8. Fordreining og forvrengning

- Viktige poeng her mht. å understreke problemet med fordreining/forvrengning.

9. Deling av forskningsdata

- Til første setning i kursiv: «Forskningsdata bør gjøres tilgjengelig for andre så åpent som mulig». Her foreslår vi at det tilføyes «og så lukket som nødvendig». I tillegg foreslår vi at det beskrives mer utførlig de dilemmaene man møter mht. beskyttelsesverdige data som ikke bør deles pga. f.eks. konkurransehensyn, personvern og sikkerhets hensyn.
- Vi savner en utdyping av kravet til «etterprøvbare». Spesielt innen kvalitativ forskning stilles det spørsmål om hvordan «kvalitative data» bør tilrettelegges for å være etterprøvbare og kunne deles åpent. Hvordan skal f.eks. kvalitative intervjuer gjøres tilgjengelig for etterprøvbare?
- Vi har limt inn hele innspillet til dette punktet fra en forskergruppe ved USN som problematisert dette med kravet til etterprøvbare og åpen tilgang: «Det er bra med poengteringen av at prinsippet om åpen tilgang ikke alltid kan være styrende, men vi ønsker samtidig enda sterkere betoning av problematiske sider ved dette prinsippet. Vi er generelt urolige for det fokuset som legges på åpen tilgang til data og skeptiske til formuleringen «etter en kortere periode». Det er tre grunner til dette:
 - Det rokker ved forskerens tillitt til at man har en form for eierskap til de dataene man produserer. Vi er innforstått med forbindelsen mellom offentlig finansiering av forskning og offentlig tilgang på forskning, men mener det er viktig å understreke at forskningsdata også er resultat av kreativt og intellektuelt arbeid som gir en viss opphavsrett; til å bruke dataene først, og til de formål de ble innsamlet for.
 - Dessuten mener vi at åpen tilgang-prinsippet vil være problematisk å følge i mange kvalitative forskningsprosjekter fordi «rådataene» ofte er selve dataene, for eksempel i form av transkripter fra intervjuer, eller observasjonsdata. Slike data vil måtte bearbeides i utstrakt grad før de er tilstrekkelig anonymisert mm. Dette fordyrer og kompliserer forskningsprosessen
 - Samtykket som ligger til grunn for innsamlingen av data fra informanter er også fundert i et tillitsforhold mellom forsker og dem som studeres (forsknings-subjektene). Vi mener muligheten av åpen tilgang kan representere en form for tillitsbrudd. Dette har etter vår mening også med forskjellen på etisk og juridisk samtykke å gjøre. En ungdom som oppsøkes av en forsker og sier ja til å la seg intervjuer på bestemte vilkår, med bestemte metoder osv. gjør dette på bakgrunn av en relasjon som oppstår mellom individer, ikke bare systemer, paragrafer og forsikringer om at alle regler følges eller at dataene oppbevares sånn og slik. Det handler om en slags tillitskontrakt som inngås der og da. I lys av hvor strengt det nå er mht. at informanter skal kunne trekke tilbake samtykke, trekke seg ut av datagrunnlag mm, så virker det ulogisk at informantene samtidig skal finne seg i at på et visst tidspunkt (og «ganske snart») skal dataene gjøres tilgjengelige for «alle». Dette er en inkonsistent logikk, uansett hvor godt «strippa» dataene blir etter fjerning av ulike former for informasjon.»

10. Veilederforholdet

- Kommentar til andre avsnitt som begynner med «Dersom en veileder ...». Her foreslår vi at dette avsnittet innledes med det som er en av de største og mest omdiskuterte utfordringene i forholdet mellom veileder og stipendiater, og det er kravet/ forventningen fra veileder om å være medforfatter på artikler som stipendiaten produserer som del av avhandlingen. Her bør det gis noen konkrete anbefalinger og retningslinjer.
- Se også formuleringen i samme avsnitt: «Også ved senere bruk av studentens/ stipendiatens materiale, må veileder praktisere god henvisningsskikk og regler for medforfatterskap. Institusjonen bør utarbeide en standardavtale for dette». Vi henger ikke med på den siste setningen som er streket under. Hvorfor må det en avtale til får å sikre at veileder skal praktisere «god henvisningsskikk og regler for medforfatterskap»? Det bør sees nærmere på formuleringen.

12. Internasjonalt samarbeid

- Se forslag til tilføyelse første setning i kursiv for å gjøre den mer forståelig: «Forskere ved institusjoner i Norge er forpliktet til å følge norske regler og retningslinjer også når de forsker/ samarbeider med forskere i andre land». Vi er litt usikker på hva som er hovedbudskapet i denne setningen, og kan ha misforstått.
- Avsnitt 2, siste setning «Det er også utviklet en rekke ressurser som kan være veiledende i internasjonalt samarbeid». Her hadde det vært fint med kildeanvisning/lenker til hvor vi kan finne disse ressursene.
- Avsnitt 3, første setning: «Forskere må være oppmerksom på ansvar og asymmetri knyttet til globale maktforhold og økonomisk tyngde». Vi foreslår at denne setningen utdypes/ konkretiseres.
- I dette kapittelet kunne vi ønsket en setning eller to om potensielle etiske og moralske utfordringer knyttet til internasjonalt forskningssamarbeid i regi av eksempelvis EU, der vi erfarer praktisering av andre regler og retningslinjer som enkelte ganger kan stå i direkte motstrid til de norske reglene som norske forskere er forpliktet på. Det kan handle om ulik samtykkepraksis og anonymisering som følge av andre juridiske bestemmelser.

13. Risiko og sikkerhet

- Nest siste avsnitt og første setning: «Forskningsinstitusjoner må ha egne rutiner og retningslinjer for håndtering av risiko og sikkerhet, som grunnlag for refleksjon og læring, for å muliggjøre forskning i risikokontekster og for å ha god nok beredskap til å gi assistanse ved akutte hendelser og kriser». Her er vi usikker på hva det vises til. Finnes det noe referanse eller kan dette poenget utdypes for å gjøre det mer forståelig?

B) FORSKNINGSDELTAERE

14. Samtykke til å delta i forskning

- Vi er usikre på hva som menes med strekpunktet «mennesker aktivt bidrar med informasjon til forskningen». Vi forstår ikke hva det siktes til. Er det en trykkfeil?

17. Unntak fra krav om samtykke

- Avsnitt 5, nest siste setning: Vi foreslår at begrepet «kontekstuell integritet» forklares kort i teksten.

19. Konfidensialitet og taushetsplikt

- Se første avsnitt i kursiv: Vi foreslår at første setning, «Forskere skal behandle informasjon om personlige forhold konfidensielt» enten strykes eller omformuleres. Hva som skal behandles konfidensielt er avhengig av hva deltagerne har samtykket i. Det kan hende deltagerne ønsker å stå frem med informasjon om personlige forhold. Hovedbudskapet er vel at forskere må overholde forpliktelser om konfidensialitet og taushetsplikt.
- Andre setning i kursiv var litt vanskelig å forstå: «Ved bruk av informasjon innsamlet under taushetsplikt, må forskere sikre at de som opprinnelig samlet inn informasjonen er fritatt fra taushetsplikt». Er ikke det viktigste å sikre at de det er samlet inn informasjon om, har samtykket til at denne informasjonen kan brukes? Kan hende en omformulering av setning får frem budskapet bedre.

20. Anonymisering

- Avsnitt 2, første setning; «... Anonymisering betyr at forskere sørger for at personopplysninger og annen informasjon ikke kan spores tilbake til et enkelt individ», Personopplysninger er per definisjon en opplysning som kan spores tilbake til et enkelt individ. Foreslår derfor at ordet «personopplysninger» erstattes med «opplysninger».

23. Lagring av forskningsmateriale

- Det kunne tydeligere vært pekt på hvor lenge data/empiri må lagres (og hvordan lagre) for å oppnå målet om etterprøvbarehet.

27. Risiko for skade og belastning

- Andre avsnitt, første setning: «Som hovedregel skal forskningen ikke påføre deltakerne skade eller medføre at de utsettes for alvorlige og urimelige belastninger». Vi foreslår her å fjerne «Som hovedregel». Vi tenker at den overordna normen er at vi ikke skal påføre skade. Nyansene beskrives i avsnitt tre.

29. Fremtidige generasjoner

- Andre avsnitt, andre setning: «Forskningsetiske prinsipper om indirekte involverte og risiko for skade, gjør at forskere også har en forpliktelse overfor fremtidige generasjoner». Denne formuleringen skjønnte vi ikke, og lurte på om det manglet noen ord i setningen.

33. Offentlig forvaltning

- En forskergruppe hadde følgende innspill vedrørende pkt. 33 og pkt. 34: Man bør ikke i retningslinjer si at data bør tilgjengeliggjøres – det kan heller uttrykkes som et ønskemål fra forskningen.

D) ORGANISERING OG FINANSIERING

- Vi savner en omtale av problemstillingen når forskere etablerer egen bedrift. Hvordan forholder man seg til universitetet som arbeidsgiver, rolleavklaring m.ht. å være medeier av bedrift m.m.

39. Samarbeidsprosjekter

- Godt beskrevet om styring og uavhengighet i forskningsprosjekter med understreking av behovet for selvstendighet for forskerne i samarbeidsprosjekter - metodiske valg osv. I og med det store fokuset på «samarbeid med praksisfeltet» og «studenter som medforskere», ser vi det som viktig å understreke at de forskningsetiske prinsippene må gå foran.

40. Brukermedvirkning

- En utfordring ved utstrakt brukermedvirkning og medforskere kan være at det oppstår uenighet om forskningsmetodiske valg. Vi mener det er viktig å understreke at forskerne, som jo besitter både formell kompetanse og praktisk erfaring fra arbeid med forskningsetikk og forskningsmetoder, har et særlig faglig ansvar for å ivareta forskningsetiske prinsipper og godt forskningsmetodisk håndverk i prosjektene. Dette kunne gjerne ha kommet fram på lignende måte som det gjør i D39: Samarbeidsprosjekter og forskernes selvstendige ansvar osv.

44. Publiseringsetikk

- Dette er viktigere enn noen gang før med økte krav til publiseringsmengde- og hastighet som kan gå på bekostning av ivaretagelse av de forskningsetiske normene. Se også merknad E-Forskningsformidling

E) FORSKNINGSFORMIDLING

- Her savnes et eget punkt om forskningsformidling og etiske utfordringer i en digitalisert verden

Hørings svar på forskningsetiske retningslinjer fra forskergruppen EMAL

EMAL er en forskergruppe ved USN IEST som forsker på menneskets skapende og deltakende møter med materialer beskriver vi som en praksis: *embodied making*. I undersøkelsen av læringen som foregår i disse møtene, legger vi til grunn et syn på læring og kognisjon som *embodied* – altså forankret i kroppen.

Vi har som mål å utvikle kunnskap som kan forklare denne praksisen, og forstå hvilken rolle denne har for enkeltpersoner og for dagens samfunn. Vi gjør dette ved å samarbeide interdisiplinært, i tett kontakt med og i forkant av den internasjonale forskningsfronten på feltet. Kunnskapen vi utvikler skal lokalt bidra til å styrke vårt fakultets barnehage, grunnskolelærere, og kunst- og designutdanninger, og internasjonalt bidra til å utvikle kunnskap om læring, undervisning og embodied making generelt.

Den forskning som bedrives er ofte knyttet til egen praksis, enten egen kunstnerisk praksis eller gjennom studier av studenters læringsprosesser som inneholder refleksjoner om følelser og emosjoner. Disse stiller litt ulike krav til forskningsdata og hensyn til personvern.

Generell kommentar til retningslinjene som er på høring:

Endringene som er gjort fra forrige versjon av forskningsetiske retningslinjer virker i hovedsak gode og riktige med tanke på dagens kontekst. Vi støtter arbeidet som er gjort og setter pris på presiseringene.

EMAL vil imidlertid peke på en utfordring ved retningslinjene: De er skrevet ut fra en ideell og lineær forståelse av forskning, der forskningsidé utvikles, planlegges og gjennomføres. I realiteten vil en del forskningsprosjekter møte uforutsette problematikker, eller situasjoner vil kunne oppstå som ikke var planlagt for underveis i datainnsamling, analyseprosess med mer. En del av disse problematikene vil kunne løses ved å følge ideen bak disse retningslinjene, men noen ganger oppstår dilemmaer. For eksempel: innenfor EMALs områder bruker flere forskere ulike typer utforskende forskningsdesign, der forskningsideen utvikles og klargjøres i møte med empirisk materiale og deltakere. Mye kan da gjøres klart på forhånd, men det er ikke alltid mulig å lage ferdige informasjonsskriv for eksempel på forhånd. Det samme er tilfelle i forskningsprosjekt som baseres på citizen-science, der deltakere inviteres inn underveis som med-forskere. Vi vil gjerne utfordre De Forskningsetiske Komiteer på å tenke over hvordan retningslinjene kan følges i slike typer non-lineære forskningsprosjekt.

Kommentarer til høringsnotatet:

Vedrørende første punkt: Forskningens normer og verdier

Under dette punktet står det generelle kriterier knyttet til forskningen normer og verdier. I avsnitt to står det blant annet:

“Disse normene skal sikre forskningens integritet når den blir utsatt for eksternt press og intern kamp om ressurser og posisjoner. Forskningsetikken omfatter også interne metodologiske normer, blant annet saklighet, klarhet, etterrettelighet og **etterprøvbarhet**. Disse normene handler om at vitenskapelige metoder må følges på en forsvarlig måte.”

Kommentar: I kvalitativ forskning er begrepet “etterprøvbarhet” lite anvendelig som kriterium og vi vil utfordre komiteen til å inkludere for eksempel et begrep som “transparens” i tillegg til, eller som erstatning for etterprøvbarhet.

Videre i teksten følger høringskommentarene enkelte punkter i høringsbrevet:

1. God henvisningsskikk

Alle forskere skal følge god henvisningsskikk. Det er en forutsetning for etterprøvbarhet og et grunnlag for videre forskning. God henvisningsskikk forenkler etterprøving av påstander og argumentasjon. Forskere og studenter er forpliktet til å gi nøyaktige henvisninger til den litteraturen **og andre kilder** de bruker, enten det er primær- eller sekundærlitteratur, **bilder eller artefakter**. Også ved gjenbruk av tekst fra egne publikasjoner **eller eget skapende arbeid** (såkalt «duplisering», mer misvisende omtalt som «selvplagiering»), skal det gjøres uttrykkelig rede for dette i teksten. Når forskere og studenter henter informasjon fra kilder utenfor forskningen, som offentlige dokumenter eller ulike nettressurser, **bilder og artefakter** skal nøyaktige henvisninger gjøre det mulig å spore informasjonen tilbake til kilden. Henvisninger bør vanligvis referere til bestemte sider på en slik måte at sitater og argumentasjon kan kontrolleres og leses i sin opprinnelige sammenheng. Ved henvisning til kilder på internett skal dato for innhenting av informasjon oppgis. Forskningsinstitusjonene har ansvar for å etablere og formidle regler for god henvisningsskikk, skape forståelse for normer for dette, sørge for at reglene følges, samt at det reageres på brudd. Forskere må utøve sin virksomhet med integritet og omgås sitt kildemateriale med åpenhet og redelighet. Både forelesere og veiledere har et særlig ansvar for å følge opp studentene slik at de lærer å praktisere god henvisningsskikk.

- **Kommentar til endring i tekst:** Vi mener det er behov for en utvidet forståelse av begrepet “kilder”. Det er i dag mye forskning som bruker og henviser til bilder og artefakter og dette bør også tydeliggjøres i de forskningsetiske retningslinjene.

18. Klarhet om roller og ansvar

Forskere har ansvar for å klargjøre grenser, forventninger og krav knyttet til rollen som forsker. Parallelle roller kan være verdifulle for forskningen, men det er like fullt påkrevet at forskeren innhenter fritt samtykke ved behov, også når informasjonen er innsamlet i egenskap av andre roller. I situasjoner hvor forskere opptre i flere roller, har de ansvar for å tydeliggjøre grensene for forskningsrelasjonen. Det kan for eksempel dreie seg om at forskeren samtidig er behandler, skal evaluere et behandlingstilbud, er lærer som deltar i undervisning eller ved langvarig feltarbeid hvor forskere kan etablere vennskap og fortrolige forhold til enkelte informanter **og i situasjoner hvor det forskes i og gjennom egen praksis**. Forskere må aktivt vurdere når og hvor ofte de skal informere om prosjektet og oppdatere det informerte samtykket.

- **Kommentar til endring i tekst:** I lærerutdanning og kunstnerisk utviklingsarbeid er det etiske utfordringer relatert til forskning i og gjennom egen praksis. Det er derfor et behov for at denne typen forskning også omtales i de forskningsetiske retningslinjene.

39. Samarbeidsprosjekter

Forskningsetikk må ivaretas i alle samarbeidsavtaler og samarbeidsformer. Samarbeidsprosjekter mellom forskningsinstitusjoner og andre virksomheter innebærer tett kopling mellom forskere og eksterne partnere. Dette er ekstra framtrødende når forskning skjer som samproduksjon mellom forskningsinstitusjoner og andre institusjoner. I samarbeidsprosjekter hvor man jobber mot et felles mål, men ikke har klare rammer som er definert på forhånd, kan legitime motsetninger og interessekonflikter lett bli underkommunisert, og forskeres uavhengighet kan komme under press. Dette gjelder spesielt når eksterne aktører står som samarbeidspartnere samtidig som de bidrar med midler og/eller utøver makt. I alle samarbeidsavtaler og samarbeidsformer må forskningsetikk ivaretas på måter som sikrer forskningens uavhengighet.²⁵Lærernes profesjonsetiske plattform?

- **Kommentar:** Det er i dag en økende grad av samforskning og samarbeid mellom forskere og mellom forskere og studenter. Vi vil derfor foreslå at punktet om samarbeidsprosjekter derfor utvides til også å gjelde for situasjoner der det er flere forskere som samarbeider, og i situasjoner der forskere og studenter inngår i samme forskningsprosjekt. Dette handler blant annet om hvordan man skal håndtere mulige konsekvenser av maktforhold og kompensere for slike relasjoner i forskningen.